

EN RETFÆRDIG GUD. PROTESTANTISKE NGO'ERS BRUG AF GAMMELTESTAMENTLIGE BIBELTEKSTER

Seniorforsker, ph.d. i religionssociologi Marie Juul Petersen

Resumé: Religiøse NGO'er har en lang tradition for engagement i internationalt udviklingsarbejde, og der er indenfor udviklingsforskningen stigende opmærksomhed på denne type aktører. Forskningen har primært fokuseret på, hvordan disse organisationer kan bidrage til at styrke og effektivisere udviklingsarbejdet, mens der ikke har været megen fokus på de mere normative, eller teologiske, aspekter af deres virke. Nærværende analyse søger, gennem en analyse af de religiøse narrativer som udvalgte organisationer trækker på, at bidrage til en større viden herom. Mere specifikt undersøges ni internationale protestantiske NGO'ers brug af skriftsteder fra Det Gamle Testamente i deres beskrivelser af forholdet mellem kristendom og udviklingsrelaterede problematikker. På baggrund af en oversigt over, hvilke bibeltekster der refereres til i de indsamlede dokumenter, identificerer analysen de protestantiske NGO'ers gammeltestamentlige bibelkanon, og det diskuteres, hvordan NGO'erne bruger og forstår teksterne i denne kanon, organiseret omkring fire overordnede temaer.

Throughout the Old Testament, we encounter the God who hears the cries of the poor, the oppressed and the victims of injustice. Beginning with Cain, God heard the cries of his brother Abel's blood (Gen. 4:9-11). Job affirmed that God hears the cries of the fatherless and the poor (Job 29:12; 34:28). The Psalmist sings, 'the poor soul cried, and was heard by the Lord' (Ps. 34:6); 'O Lord, who is like you? You deliver the weak...and needy' (Ps. 35:10). The prophets repeatedly speak God's anger against Is-

rael for 'crushing my people, ...[and] grinding the face of the poor' (Isa. 3:14-15). God hears the cries of those in distress and condemns those who 'deprive the poor of their rights and withhold justice from the oppressed' (Isa. 5:6-8; 10:2)

World Vision, s. 4 ¹

Indledning

»I Det Gamle Testamente møder vi den Gud, som hører råbene fra de fattige, de undertrykte og dem, der er ofre for uretfærdighed.« Sådan lyder det i ovenstående citat, der stammer fra publikationen *Reflections on Advocacy and Justice*, udgivet af den protestantiske NGO World Vision, som er en af verdens største udviklings- og nødhjælpsorganisationer. Denne analyse undersøger, hvordan World Vision og andre protestantiske NGO'er trækker på religiøse narrativer fra Det Gamle Testamente i deres udviklingsarbejde.

Religiøse organisationer som World Vision har en lang tradition for engagement i udviklingsarbejde, herunder fattigdomsbekæmpelse, menneskerettigheder, fredsarbejde, undervisning, sundhed, demokratiopbygning, minoritetsbeskyttelse, ligestilling og klima. I de senere årtier har der indenfor udviklingsforskningen været stigende opmærksomhed på denne type aktører, ofte refereret til som tros-baserede organisationer (på engelsk 'faith-based organisations' eller FBOs), og på, hvilken rolle religion spiller for deres arbejde (Fountain og Juul Petersen 2018; Tomalin 2015; Jones og Juul Petersen 2011). Det er nogle af disse organisationer, som nærværende analyse handler om.

Inden for denne forskning – ofte refereret til som 'religion and development research' – har fokus primært været på, hvordan trosbaserede organisationer kan bidrage til at styrke og effektivisere det internationale udviklingsarbejde. Et ofte fremført argument er, at disse organisationer, qua deres religiøse identitet, har en særlig 'added value' i forhold til for eksempel sekulære NGO'er, bl.a. fordi de formodes at nyde stor lokal opbakning og legitimitet i lokalsamfundet; de har stærke lokale netværk og relationer; og – ikke mindst – fordi de kan bidrage til at 'oversætte' det sekulære udviklings- eller menneskerettighedssprog til et sprog, der har bedre genklang i lokalsamfundet (Wilkinson et al. 2022, 16).

Som sådan har analysen af religionens betydning for de tros-baserede organisationers arbejde og identitet primært fokuseret på de organisatoriske aspekter af dette, som for eksempel strategier, medarbejdere, relationer, og kommunikation. Omvendt har der ikke været megen fokus på de mere normative aspekter af de trosbaserede organisationers virke, på analyser af, hvilken rolle religiøse ideer, begreber, tekster og traditioner spiller for den måde, organisationerne forstår og arbejder med udvikling og menneskerettigheder på.

Men for disse organisationer er religion naturligvis mere og andet end bare et værktøj til at fremme sekulære udviklingsprincipper og -praksisser; religion er en vigtig del af deres måde at forstå og agere i verden på. Hvis vi skal give et mere fuldstændigt billede af disse organisationer, deres verdensbillede og deres virke, er det således nødvendigt også at prøve at forstå de religiøse narrativer, som organisationerne trækker på. Denne analyse forsøger, om end på ganske beskeden vis, at bidrage hertil.

Forskningsspørgsmål

Nærværende analyse undersøger ni internationale protestantiske NGO'ers brug af skriftsteder fra Det Gamle Testamente i deres beskrivelser af forholdet mellem kristendom og udviklingsrelaterede problematikker. Mere specifikt spørger jeg:

Hvilke bibeltekster fra Det Gamle Testamente refererer organisationerne til?
Hvordan bruges og fortolkes disse bibeltekster?

Analysen fokuserer således udelukkende på NGO'ernes brug af *gammeltestamentlige* bibeltekster. Dette skyldes ikke bare et pragmatisk behov for begrænsning, men udspringer også af et ønske om at belyse brugen af netop denne del af Bibelen. Skønt der i de her analyserede tekster er langt flere referencer til Det Nye Testamente end til Det Gamle Testamente, fylder Det Gamle Testamente stadig forholdsvist meget. Dokumenterne indeholder således ca. 165 referencer til Det Nye Testamente, mens der er ca. 90 referencer til Det Gamle Testamente. Der er ingen tekster, der slet ikke refererer til Det Gamle Testamente, og i enkelte tekster fylder Det Gamle Testaments referencer mest.

Det er overraskende. Historisk har det været nytestamentlige begreber som næstekærlighed, barmhjertighed og diakoni, der har stået centralt for mange socialt orienterede protestantiske organisationer, hvilket også reflekteres i litteraturen på området (se f.eks. Ampony et al 2021). Det Gamle Testamente er omvendt – lidt karikeret – blevet forbundet med begreber som fordømmelse og straf. I det perspektiv kunne man måske forvente en nedtoning af gammeltestamentlige skrifter blandt NGO'erne. Men det er altså ikke tilfældet. Med nærværende analyse ønsker jeg at undersøge, hvordan og hvorfor NGO'erne trækker på de gammeltestamentlige tekster.

Jeg fokuserer ganske snævert på, hvordan de gammeltestamentlige bibeltekster bruges som fortolkningsressource i udvalgte organisationsdokumenter; ikke mere bredt på, hvordan protestantiske NGO'er bruger og fortolker disse bibeltekster mere generelt i deres arbejde, for eksempel i undervisning og træning, til møder, ved andagter i organisationerne, i daglige samtaler og så videre. Ligeledes er nærværende analyse heller ikke et forsøg på at give en udtømmende beskrivelse af organisationernes forståelse af forholdet mellem kristendom og udviklingsrelaterede tematikker, men blot at undersøge, hvilken rolle gammeltestamentlige bibeltekster spiller i denne forståelse.

Artiklen er struktureret som følger: Først præsenteres mit teoretiske udgangspunkt og min metodiske tilgang samt det materiale, som analysen bygger på. Herefter følger den egentlige analyse, hvor jeg på baggrund af en oversigt over, hvilke bibeltekster der refereres til i de indsamlede dokumenter, identificerer de protestantiske NGO'ers gammeltestamentlige bibelkanon. Dernæst analyserer jeg, hvordan NGO'erne bruger og forstår teksterne i denne kanon, organiseret omkring fire overordnede temaer. Artiklen afsluttes med en konklusion.

Teoretisk udgangspunkt

Overordnet er analysen et forsøg på at bringe teologiske perspektiver i spil i analysen af trosbaserede udviklingsorganisationer, der – som anført ovenfor – typisk har været analyseret fra udviklingsforskningens samfundsvidenskabelige perspekter, særligt sociologi og antropologi.

Inden for den teologiske forskning har man beskæftiget sig ganske indgående med forholdet mellem kristendom og udviklingsrelaterede tematikker, men ofte på et teoretisk plan (se f.eks. Hogan 2015; Plant og Weiss 2015). Der har historisk ikke været megen fokus på de konkrete, empiriske udtryksformer, som dette forhold kan tage, for eksempel i kristne NGO'er.² De seneste års empiriske vending inden for teologien har dog medført en større opmærksomhed på 'lived religion' (Ganzevoort og Roeland 2014), herunder også hvordan bibelske tekster, narrativer og traditioner forstås og bruges af 'the real readers' og hvilke sociale kontekster og dynamikker, de indgår i (Buch-Hansen, Sonne og Iversen 2015). Det blik kan bruges i analysen af de kristne NGO'er.

Mere specifikt indskriver min analyse af de kristne NGO'er sig i den brede forskningstradition, der kaldes bibelreception, og som beskæftiger sig med, hvordan bestemte aktører bruger og forstår bibeltekster, som udtrykt i »citation, interpretation, reading, revision, adaptation, and influence« (Beal 2011, 359). Det er, som Larsen (2022) skriver, en relativt ny gren af bibelvidenskaben, der traditionelt har fokuseret på bibelteksternes oprindelige betydninger i den tidligste kristendom. Særligt når det gælder Det Gamle Testamente har den historisk-kritiske tilgang været dominerende, og fokus har været på at undersøge og forstå de gammeltestamentlige tekster i deres egen historiske og kulturelle kontekst. I det perspektiv kom studiet af bibelreception ofte til at handle om, i hvilken grad senere receptioner af en given tekst var i overensstemmelse med dens oprindelige betydning (Larsen 2022; Jacobsen 2021, 545).

I de senere år har vi dog set en stigende interesse – også blandt gammeltestamentlige forskere – for mere sociologisk og antropologisk inspirerede undersøgelser af, hvordan bibelens fortællinger bruges og forstås. Det handler ikke om at give en normativ teologisk vurdering af, om eller i hvilken grad bestemte aktører har forstået bibelteksterne 'korrekt', men om åbent og eksplorativt at undersøge, hvordan teksterne indgår i aktuelle kulturelle, politiske, sociale og samfundsmæssige diskurser (Larsen 2022).

I det perspektiv er selve betegnelsen 'reception' naturligvis lidt problematisk, idet den giver associationer til en rigid envejs-kommunikation, som om Bibelens tekster passivt modtages og videreformidles af læsere og lyttere (Bylund 2021, 19). Man kunne overveje, om ikke et antropologisk begreb som 'vernacularisation' (Merry 2006) ville være mere passende, idet det åbner op for en opmærksomhed på, hvordan 'modtagere' af bestemte diskurser netop ikke blot er passive modtagere, men aktivt og kontinuerligt fortolker, oversætter, udvælger, forandrer, udfordrer eller afviser disse. Uanset hvad vi vælger at kalde det, er det denne proces, der er i fokus i nærværende analyse: Hvordan indgår gammeltestamentlige skriftsteder i protestantiske NGO'ers tekster om forholdet mellem kristendom og udvikling?

Metode og materiale

Analysen bygger på dokumenter fra følgende organisationer: ACT Church of Sweden; APRODEV (nu ACT Alliance EU); Christian Aid; Middle East Concern; Norwegian Church Aid; Rights and Development Group;³ Salvation Army; Tearfund; og World Vision.⁴ De er allesammen internationale NGO'er, der arbejder inden for udvikling, humanitær bistand og menneskerettigheder. Gruppen rummer nogle af verdens største trosbaserede organisationer; de fleste har således et årligt budget på over 15 millioner dollars. De er alle opstået i Vesten, men arbejder og har afdelinger eller kontorer i store dele af verden.

Organisationerne er alle protestantiske, men tilhører forskellige retninger inden for den socialt engagerede protestantisme: Flertallet har tilknytning til den økumeniske bevægelse, mens færre har tilknytning til den evangelikale bevægelse, hvilket sandsynligvis reflekterer den empiriske virkelighed meget godt. Derudover har jeg også inkluderet Salvation Army, eller Frelsens Hær, der ikke så let lader sig kategorisere i forhold til de to bevægelser. Som sådan udgør organisationerne rent teologisk en forholdsvist bred og forskelligartet gruppe af organisationer. Nærværende analyse fokuserer imidlertid på de ligheder, der måtte være på tværs af teologiske forskelle og beskæftiger sig – om end det kunne være interessant – ikke med de eventuelle forskelle, som organisationernes forskellige teologiske ståsteder måtte komme til udtryk i, da det ville kræve et væsentligt større kildemateriale.

Figur 1: Oversigt over organisationernes tilknytning

Tilknytning	Organisation
Tilknytning til den økumeniske bevægelse	ACT Church of Sweden, APRODEV, Christian Aid, Norwegian Church Aid, Rights and Development Group
Tilknytning til den evangelikale bevægelse	Middle East Concern, Tearfund, World Vision
Uden for nummer	Salvation Army

De indsamlede dokumenter er offentligt tilgængelige dokumenter, fundet på NGO'ernes hjemmesider. Dokumenterne har lidt forskelligartede funktioner og karakter; nogle er diskussions- eller refleksionspapirer, andre er positionspapirer, og atter andre er undervisningsmateriale. Nogle tekster har organisationen som officiel afsender, mens andre er skrevet af enkeltpersoner; de må dog alle formodes at være 'forhandlede' tekster, der – i hvert fald i nogen grad – kan tages som udtryk for organisationens officielle holdning til, eller generelle forståelse af, problematikken.

Fælles for alle de analyserede dokumenter er, at det er tekster, der præsenterer organisationernes overvejelser over forholdet mellem kristendom og udvikling bredt forstået, samt at de gør brug af bibeltekster (fra både Det Gamle og Det Nye Testamente) i redegørelsen for dette forhold. Skriftstederne bruges forskelligt: i nogle dokumenter er hele skriftsteder fremhævet som illustration eller kapitel-indledning, i andre er de en integreret del af teksten; nogle steder gengives de ordret, andre steder genfortælles de. Skriftstederne har også forskellige funktioner: indimellem fungerer de som motto eller slogan, andre gange som illustration af en pointe, og atter andre som underbygning af et argument.

Analysen bygger dels på en kvantitativ oversigt over, hvilke gammeltestamentlige skriftsteder, der henvises til i de indsamlede dokumenter; dels en kvalitativ tekstanalyse af de identificerede skriftsteder. Gennem læsning af de indsamlede dokumenter har jeg identificeret samtlige henvisninger til skriftsteder i Det Gamle Testamente. Jeg har her medtaget både narrative henvisninger (f.eks. 'As the story about Exodus tells us ...') og egentlige henvisninger (f.eks. 'Exodus 3:7-9'). På baggrund af disse optællinger har jeg lavet en oversigt over, hvilke dele af Det Gamle Testamente, der refereres til, samt over, hvilke specifikke skriftsteder, der henvises til. I tekstanalysen har jeg læst og analyseret bibelreferencerne i deres narrative kontekst med henblik på at identificere overordnede temaer i den måde, de bruges og fortolkes på i teksterne.

De kristne NGO'ers gammeltestamentlige bibelkanon

Det Gamle Testamente er en mangfoldighed af tekster, skrifter og genrer; det er en tekstsamling, der »taler med mange stemmer og udtrykker mange forskelligartede interesser« (Gudme et al 2016, 9, 16) såvel som mange – og indimellem modsatrettede – teologier (Jacobsen 2021, 540), og forskellige aktører har til forskellig tid fremhævet (og nedtonet) forskellige dele. Der er, med andre ord, altid nogle bibeltekster, der bruges mere end andre. Enhver kristen gruppering skaber, som Sigrid La Cour Sonne (2021,14) bemærker, 'en kanon i kanon'. Det gælder også de protestantiske NGO'er, som er genstand for nærværende analyse.

Baseret på en identifikation og optælling af referencer til skriftsteder i de ni analyserede dokumenter kan det slås fast, at organisationerne primært trækker på tekster fra Skabelsesberetningen i Første Mosebog, Salmernes Bog, og Profeterne (blandt de store profeter især Esajas, blandt de små Mika og Amos). Andre dele af Det Gamle Testa-

mente, der også nævnes – om end i langt mindre grad – er for eksempel Første Samuelsbog, Pagten i Femte Mosebog og Exodus i Anden Mosebog. Man kan altså slå fast, at der blandt NGO'erne i hvert fald er en vis grad af konsistens i forhold til, hvilke tekster de refererer til; de kan, med andre ord, siges at have skabt en form for kanon.⁵

Figur 2: Oversigt over referencer og skriftsteder⁶

Bibelskrift	Referencer	Skriftsteder
Salmernes Bog	21	8:5; 9:9; 9:16; 10:14; 11:7; 24:1; 24:9; 33:5; 34:6; 35:10; 37:28; 82:3-4; 85; 89:14; 97:2; 103:6; 139:14; 140:12; 143:8; 146:7-9
Første Mosebog	19	1:26-28; 2:15; 3:7; 3:8; 3:16; 3:17; 4:9-11; 9:6
Esajas' Bog	11	1:11-17; 1:20; 3:14-15; 5:6-8; 10:1-2; 19:1-2; 42:1-9; 53; 56; 58; 61:1-2; 61:8
Femte Mosebog	9	5:6; 10:17-19; 15:4-5; 15:11; 16:19-20; 19:19-21; 32:4
Mikas Bog	6	6:8
Amos' Bog	6	2:7; 5:4-5; 5:24
Første Samuelsbog	5	2:8; 3:21; 8:1,3-4
Tredje Mosebog	3	19:18; 21:23-24; 25:4
Jeremias' Bog	2	22:3; 29
Ordsprogenes bog	2	31:8-9
Anden Mosebog	2	1; 3:7-9; 5-14; 20:2;
Daniels Bog	2	3; 6
Jobs Bog	2	29:12; 34:28
Fjerde Mosebog	1	27:1-11

Baseret på en analyse af de ni dokumenter, med særligt fokus på de dele af teksterne, der refererer til Det Gamle Testamente, har jeg identificeret fire særlige karakteristika ved den måde, NGO'erne læser og bruger de gammeltestamentlige bibeltekster, som er værd at bemærke: Det er først og fremmest en læsning, der lægger vægt på retfærdighed som fortolkningsnøgle til Det Gamle Testamente og på et billede af Gud som en retfærdig Gud. For det andet er det en læsning, der understreger et syn på mennesker som skabte og derfor som værdige og ligeværdige. For det tredje er det en læsning, der lægger vægt på relationer; ikke bare mellem Gud og menneske, men også – og måske i særlig grad – mellem mennesker. Og endelig er det en læsning, der understreger nødvendigheden af handling og finder konkrete handlingsanvisninger i Det Gamle Testamente. I det følgende uddybes disse karakteristika.

En kærlig og retfærdig Gud

Overordnet er det med 'retfærdighed' som fortolkningsnøgle, at NGO'erne læser og bruger Det Gamle Testamente.⁷ Den Gud, der præsenteres i dokumenterne, er en retfærdig Gud. NGO'en Christian Aid beskriver Gud som 'a God of justice' (s. 11). Videre

hedder det: »In contrast to human beings, God himself not only acts justly but he is characterised as inherently just by nature. For example, the Song of Moses describes God as a rock, whose 'work is perfect and all his ways are just. A faithful God, without deceit, just and upright is he' (Deuteronomy 32:4)«.

Gud er ikke retfærdig forstået som en nidkær, straffende Gud, men retfærdig forstået som en Gud, der har blik for de fattige, de marginaliserede, de undertrykte og de forfulgte. Særligt Salmernes Bog bruges af NGO'erne i deres beskrivelser af denne retfærdige Gud. Syv ud af de ni dokumenter refererer til skriftsteder fra denne del af Bibelen; flere af dem adskillige gange, og det er ofte i forbindelse med beskrivelser af Gud. Her som udtrykt i Middle East Concerns tekst (s. 4):

[God] is known by His justice (Psalm 9:16), He loves justice (Psalm 11:7, 33:5), righteousness and justice are the foundations of his throne or of his reign (Psalm 89:14, 97:2). This is shown throughout the Bible in his actions. He works justice for all the oppressed (Psalm 103:6), He sees trouble and grief and is the helper of the fatherless (Psalm 10:14) and He is a refuge for the oppressed (Psalm 9:9)

Også profeterne er vigtige kilder til beskrivelser af den retfærdige Gud. Især Esajas spiller en væsentlig rolle og nævnes i syv dokumenter; ofte flere gange. Mika og Amos nævnes i seks dokumenter, mens Jeremias nævnes i to. Det er ikke overraskende; et centralt tema hos de fleste profeter er netop spørgsmålet om retfærdighed: »[T]hrough his prophets, God periodically warned his people that proper religious observances are not enough. He demanded social, political and economic justice for the poor, the exploited, the defenceless, the weak, the alien« (Pillay 2022, 3). Hos World Vision (s. 17) hedder det således:

[J]ustice is rooted in the character and nature of God [...] The God of the Bible *loves* (Isa. 61:8; Ps. 37:28) and *does* justice (Ps. 103:6; 140:12), especially securing justice for the poor, the marginalised and the oppressed. As God is just and loving, so we are to do justice and live in love (Mic. 6:8; Amos 5:24; Deut. 16:20) (kursivering i originaltekst)

For NGO'erne er Guds retfærdighed ikke bare en juridisk retfærdighed, men også en barmhjertig retfærdighed. Som det hedder i citatet fra World Vision ovenfor: »God is just *and* loving« (min kursivering). Eller som udtrykt af Rights and Development Group (s. 22):

Because order-restoring laws can themselves become oppressive, justice must continually be infused with the heart of compassion. Thus, the

prophet cries out: 'Ah, you who make iniquitous decrees, who write oppressive statutes, to turn aside the needy from justice and to rob the poor of my people of their right, that the widow may be your spoil, and that you may make the orphans your prey!' (Isaiah 10:1-2)

Det skabte menneske: Lighed, værdighed og menneskerettigheder

NGO'erne læser altså Det Gamle Testaments tekster først og fremmest som udtryk for en retfærdig Gud. Tæt knyttet hertil er et stærkt fokus på lighed og værdighed som centrale gammeltestamentlige værdier, og – afledt heraf – på menneskerettighederne som et nutidigt udtryk for disse. Det er særligt i deres læsning af Skabelsesberetningen, at NGO'erne finder disse værdier udtrykt.

Samtlige NGO'er refererer til Skabelsesberetningen i Første Mosebog 1:26-28; derudover refereres også til vers i kapitel 2, 3 og 4, som anført i oversigten ovenfor. I alt nævnes skriftsteder fra Første Mosebog 19 gange.

Første Mosebog – eller Urhistorien – beskæftiger sig med det universelt menneskelige. Etnicitet er, som Gudme et al (2016, 18) skriver, knap nok opfundet. Temaet er de almenmenneskelige vilkår og fortællinger, der beskæftiger sig med disse vilkårs oprindelse. Som sådan er det ikke underligt, at denne del af Det Gamle Testamente fylder meget i NGO-teksterne.

Skabelsesberetningen fortæller os, at mennesker er skabt i Guds billede, og det betyder, at vi hver især har værdighed. Den fortæller os også, at mennesker er skabt lige. Som sådan bliver Skabelsesberetningen – i NGO'ernes perspektiv – et helt centralt argument for menneskerettighederne. Som APRODEV (s. 11) skriver:

The biblical creation narratives tell us that men and women are created in the image of God. From this point of view they are equal, regardless of race, gender, belief, nationality, ethnic origin, political persuasion, sexual orientation, caste, class or (dis-)ability. This basic human equality and dignity must be respected and vigorously defended and upheld in the face of all those forces that would compromise, violate or deny who human beings are

ACT Church of Sweden (s. 3) kobler endnu mere eksplicit Skabelsesberetningen til menneskerettighederne. Under overskriften 'Human dignity and right' citeres først Første Mosebog 1:27; herefter hedder det:

We regard every person as being in the image of God with the right to a life of dignity. We uphold each person's basic rights as stated in the UN's Universal Declaration of Human Rights and we thereby oppose all forms

of oppression or inequality. We defend each person's own ability, responsibility and right to be the subject of their own life

Det stærke fokus på rettigheder – og på retfærdighed mere generelt – afspejler bredere tendenser i udviklingsbistanden. Siden starten af 2000-tallet har der blandt bistandsorganisationer været et skift fra en behovsbaseret tilgang til udviklingsbistand til en mere rettighedsbaseret tilgang (Gready og Ensor 2005; se også Hogan 2015).⁸ Tearfund beskriver selv skiftet således:

Many organisations now use 'rights-based approaches' to development [...] Rights-based approaches differ from 'needs-based' or 'welfare' approaches that create dependency on development agencies. They use participatory and empowering approaches and start by identifying violations of human rights rather than focusing on human needs.⁹

Det handler ikke længere om gennem velgørenhed og almisser at opfylde fattige menneskers behov, men om at bidrage til, at de kan kræve deres ret. Som World Vision (s. 17) skriver:

The poor don't simply need charity; they need justice. Merely giving alms won't make life right and resolve the structural (social, political, cultural, macroeconomic and even spiritual) contributors to their poverty. The poor need justice, expressed in structural change, protection from exploitation and access to opportunity

*Figur 3: Skabelsesberetningen og menneskerettighederne:
Udvalgte citater fra NGO'erne*

In creation God imparts dignity to all human beings (who are created in the image of God, Genesis 1:27), regardless of their faith or lack thereof. This is at the heart of what motivates human rights work (Rights and Development Group, s. 20)

Some church people say that the concept of human rights is secular and even counter-biblical. And yet, the very first creation story in Genesis affirms that all human beings are made in the image of God and have a basic dignity that is God-given. This certainly agrees with the Universal Declaration of Human Rights (Norwegian Church Aid, s. 6).

From a Biblical perspective what sets man apart from the rest of creation is that man is created in God's image (Genesis 1:26). This fact also makes man worthy of protection (Genesis 9:6, James 3:9). [...] From a human rights perspective every human being has equal right and is entitled to equal protection. The biblical notion that man's dignity is derived from his being created in God's image reinforces the equality of all mankind (Middle East Concern, s. 6).

'Justice is a relational term'

Et tredje karakteristikum ved NGO'ernes gammeltestamentlige bibelkanon og den måde, dens tekster bruges og forstås på, er det stærke fokus på det relationelle og det kollektive frem for det individuelle. Alle NGO'erne fortolker – implicit eller eksplicit – de gammeltestamentlige bibeltekster med fokus på relationer, ikke bare mellem Gud og mennesker, men også mellem mennesker såvel som mellem mennesker og natur. Som det hedder hos Christian Aid (s. 12):

From creation, there has been a special relationship between God and humans; and this relational aspect of God [...] in turn, determines how we behave to one another. As people in relationship with God, we are called into similar relationships with one another. And from our relationship with one another, as people made in God's image, flow the rights and responsibilities we call human rights

Og videre: »In relational theology, the extended covenantal relationship between God and human beings impels us to translate our love for our neighbour into action« (s. 19). Eller som World Vision (s. 16) formulerer det: »Justice is a relational term—people living in right relationship with God, one another and the natural creation.« Det er altså skabelsen – og pagten – i Det Gamle Testamente, der har sat mennesket i en forpligtende relation til andre mennesker. Og det er i det perspektiv, at Det Gamle Testaments historier fortolkes: som fortællinger om mennesker, der har forsøgt at bygge gode og retfærdige relationer – til Gud, til hinanden og til verden omkring sig. APRODEV skriver (s. 13):

[M]en and women are called [...] 'to do what is right, to love mercy and to walk attentively with God', that is to be God's agents in the world. This is the way of life and commitment as the Bible teaches us about Abraham and Moses, Ruth and Esther, David and the prophets and ultimately Jesus Christ and his disciples. These life-stories show us a 'theory of change' in which personal commitment and the interest of the community are connected and guided by the values of compassion and justice

På samme måde tolkes uretfærdighed og synd fra et relationelt perspektiv. Syndefaldet har efterladt os i en verden karakteriseret ved 'broken relationships'; ikke kun mellem Gud og mennesket, men også »[relationships] with each other, with ourselves and with the whole of creation« (Tearfund s. 6). Eller som udtrykt hos APRODEV (s. 12):

The biblical narrative of creation also entails the story of a lost paradise, men who break their promises and brothers who kill each other in their

own self-interest. It shows the uncertainty of human life, the brokenness and fragility of mankind, the gap between the powerful and powerless and the thin line between good and evil

Tearfund konkluderer, at disse brudte relationer ikke bare påvirker individers liv, beslutninger og handlinger, men også skaber »broken systems [...] power imbalances and corrupt governments« (Tearfund, s. 7). Syndefaldets synd er altså først og fremmest strukturel og samfundsmæssig; en syndsforståelse der deles af de andre NGO'er. Som Christian Aid (s. 15) formulerer det: »[S]in lies in the failure to recognise the image of God in the other. But sin doesn't lie simply in the relationships between individuals. There are much bigger forces at work as well, which find expression in the idea of 'structural sin'«.

Som eksempel nævner Christian Aid de korrupte statsledere, der beskrives i Første Samuelsbog, kap. 8: den slags korruption kan ikke bare forstås på det individuelle plan som et spørgsmål om tyveri og overtrædelse af det 8. bud, skriver organisationen, »because this does not acknowledge the fact that the poorest always suffer most.« Nej, det handler om at udøve »undue influence on decision-makers at a high level, and, at worst, [...] destroy nations« (s. 29). De gammeltestamentlige tekster handler altså ikke så meget om individuel synd og skam, som om synd forstået som samfundsmæssige udfordringer og uretfærdighed.

'Act justly, love mercy and walk humbly with your God'

Endelig læses de gammeltestamentlige tekster som handlingsanvisninger. Som Guds folk bør vi spejle Guds optagethed af retfærdighed, siger Middle East Concern (s. 4): »God's character and concern for justice and protection for the weak should also be the concern of God's people«. Bibelen er, som Christian Aid (s. 11) skriver, fuld af opfordringer til mennesker om at opføre sig som retfærdighedens Gud fordrer:

Just behaviour is an essential part of the make-up of a righteous person, with a marked emphasis on the way we behave towards people who are particularly needy: 'Give justice to the weak and the orphan; maintain the right of the lowly and the destitute. Rescue the weak and the needy; deliver them from the hand of the wicked' (Psalm 82:3-4)

Imperativet til at engagere sig i retfærdighed og reparere de brudte relationer gælder ikke kun det enkelte menneske, men også organisationerne selv, siger Christian Aid (s. 13):

International development issues have to do with wider relationships between communities as well as intra-community ones. Unjust behaviour

by one community to another or within a community results in the breakdown of relationships, which it may become the task of international development agencies, and Christian ones in particular, to help restore

I denne læsning af Det Gamle Testamente som handlingsanvisende er det primært profeterne, der trækkes på. Hos NGO'erne ses profeterne som nogen, der udfordrer og taler imod eksisterende uretfærdigheder; de er, som Shead (2016, 938) skriver, 'agents of change'. Som sådan er de nogle, NGO'erne kan – og bør – lade sig inspirere af: »Speaking out to challenge society and its institutions, whether local, national or global, is the calling of Christian churches and of Christian organisations« (Christian Aid, s. 21). Eller som World Vision lidt kækt formulerer det: Det handler om at undgå at blive en 'non-prophet organisation' (s. 10). Organisationen spørger retorisk (s. 11): »how do we work with the powerful on behalf of the powerless in ways that preserve popularity (broad-based appeal), integrity (credibility and character), as well as our prophetic mission (to both woo and to warn those who knowingly or unknowingly contribute to affliction of the poor)?« og svarer med et citat fra Jeremias 22:1-3:

Go down to the house of the king of Judah, and speak there this word, say: 'Hear the word of God...Thus says the Lord: Act with justice and righteousness, and deliver from the hand of the oppressor anyone who has been robbed. And do no wrong or violence to the alien, the orphan, and the widow, nor shed innocent blood in this place'

Skal man være en 'prophet organisation' er det imidlertid ikke nok bare at gøre opmærksom på et problem. Man skal også identificere de underliggende årsager til problemer og pege på mulige løsninger. Christian Aid skriver (s. 22) at: »Having a truly prophetic voice, therefore, means more than just speaking out on a particular message. A prophetic message has to be rooted in an understanding of the causes of the problem that is being made public and a solution proposed.« Organisationen genfortæller historien om Amos og beskriver, hvordan Gud gennem profeten opremser grundene til Israels fald, og hvordan profeten i sit svar formulerer vejen frem: »So the act of being prophetic has three components: knowledge of the causes, articulation of the problem and a radical solution.«

Det er ikke profeterne, der skal løse problemerne; profetens opgave er at påpege problemer og opmuntre til mulige løsninger, men det er folket selv, der rejser sig og løser problemerne. Med henvisning til Esajas kap. 61 skriver Christian Aid (s. 29): »It is not the prophet who sets the captives free and binds up the broken-hearted. That falls to the people who hear and respond to the prophetic voice«. Profetens – og NGO'ernes – opgave er altså, for nu at bruge udviklingsbistands-jargon, at bidrage med 'advocacy', 'awareness-raising' og 'capacity-building'. Som sådan læses profeterne ind i NGO'ernes

egen virkelighed; de bliver ganske konkrete rollemodeller for, hvordan organisationerne skal engagere sig.

Konklusion

Religion spiller en vigtig rolle for, hvordan internationale protestantiske NGO'er forstår udviklingsrelaterede problematikker og – ikke mindst – deres eget engagement i forhold hertil. Det er et aspekt, der ofte nedtones i udviklingsstudiers analyser af trosbaserede organisationer, hvor fokus ofte er på disse organisationers 'added value' i form af lokal forankring, legitimitet, netværk og kommunikationskanaler.

Nærværende analyse har søgt at bidrage (om end beskedent) til denne forskning ved at undersøge, hvordan internationale protestantiske NGO'er bruger og fortolker gammeltestamentlige bibeltekster i deres beskrivelser af forholdet mellem kristendom og udvikling. En sådan undersøgelse af protestantiske NGO'ers brug og forståelse af bibeltekster kan samtidig bidrage til den teologiske forskning indenfor bibelreception, hvor der ikke har været megen fokus på denne type aktører.

I min analyse har jeg undersøgt, hvilke dele af Det Gamle Testamente protestantiske NGO'er trækker på i deres publikationer. En kvantitativ analyse viser, at organisationerne særligt refererer til tekster fra Første Mosebog, Salmernes Bog og forskellige profetbøger. Gennem en kvalitativ analyse af organisationernes publikationer, med særligt fokus på de dele, hvor bibelteksterne bruges, har jeg undersøgt hvilke træk, der kendetegner den måde, hvorpå organisationerne bruger og fortolker denne kanon.

NGO'erne læser bibelteksterne narrativt og kontekstuel som tekster, der kan fortælle noget centralt om den menneskelige eksistens og livsvilkår, herunder også om den kontekst, de arbejder i. Det er en læsning, der, med Stephen Bevans' (2002, 4) ord, er i dialog ikke bare med tekst og traditioner, men også med »current human experience«. Det Gamle Testaments historier sættes med andre ord hele tiden ind i den sammenhæng, NGO'erne arbejder i; de læses som historier, der kan sige noget om retfærdighed, menneskerettigheder og strukturel ulighed, om advocacy og awareness-raising og om menneskelige relationer.

På sin vis er organisationernes hyppige brug af gammeltestamentlige tekster overraskende. Historisk har det, som nævnt ovenfor, været nytestamentlige begreber som næstekærlighed, barmhjertighed og diakoni, der har stået centralt for mange socialt orienterede protestantiske organisationer, mens Det Gamle Testamente er blevet forbundet med begreber som fordømmelse og straf. I det perspektiv kunne man måske have forventet en nedtoning af gammeltestamentlige skrifter. Har man imidlertid blik for de seneste årtiers øgede fokus på menneskerettighederne inden for udviklingsbistanden er dette fokus mindre overraskende. For det kan godt være, at de gammeltestamentlige tekster handler om straf og fordømmelse, men de handler også om retfærdighed.

Noter

- 1 Bibliografiske oplysninger om teksten, såvel som om de øvrige kildetekster, der henvises til, fremgår af litteraturlisten til sidst i artiklen.
- 2 *HTS Theological Studies* har dog især i de senere år publiceret en række artikler, der beskæftiger sig med emnet fra en empirisk vinkel; se f.eks. Hancox (2019).
- 3 Rights and Development Group er en sammenslutning af NGO'er, der inkluderer ACT Church of Sweden, APRODEV, Brot für die Welt, Christian Aid, DanChurchAid, EED, ICCO og Lutheran World Federation.
- 4 Her og i det følgende bruges organisationernes engelske navne, da det er disse, organisationerne præsenterer sig med i de analyserede dokumenter.
- 5 Her kunne det have været interessant at dykke lidt mere ned i, hvilke skrifter NGO'erne ikke gør brug af. Det er f.eks. overraskende, at Ordsprogenes Bog ikke har nogen synderligt prominent plads, på trods af, at denne behandler spørgsmålet om retfærdighed flere steder (Seow 2017). Også Esters Bog og Daniels Bog, der handler om udfordringer for minoritetsgrupper, Klagesangene, der beskæftiger sig med Jerusalems ødelæggelse, og Ezekiel, der er gennemsyret af krigens rædsler (Stulman 2021, 504) er tekster, der oplagt kunne have noget relevant at sige i forhold til de temaer, som de protestantiske NGO'er arbejder med, men som sjældent nævnes i NGO'ernes dokumenter.
- 6 Ofte er det de samme skriftsteder, der refereres til i forskellige dokumenter; derfor er der ikke umiddelbart nogen sammenhæng mellem antal referencer og antal skriftsteder.
- 7 Det Gamle Testamente bruger to begreber for retfærdighed: *mishpat*, der optræder 419 gange, og *tsedaqah*, der optræder 157 gange. De to begreber nævnes i samme vers 44 gange (Hiebert 2022, 64).
- 8 Det betyder ikke, at protestantiske organisationer ikke har været engageret i menneskerettighederne før; særligt Kirkernes Verdensråd, der blev etableret samme år som lanceringen af FN's Menneskerettighedserklæring (1948) og Det Lutherske Verdensforbund, der blev etableret året før, har gennem årene været involverede i både teologiske og praktiske diskussioner af forholdet mellem kristendom og menneskerettigheder (Prove et al 2023; Moyn 2015; Shorttall and Steinmetz-Jenkins 2020).
- 9 Information fra Tearfunds website (learn.tearfund.org/en/resources/footsteps/footsteps-61-70/footsteps-66/from-needsbased-to-rightsbased-approaches, sidst tilgået 26.05.2024).

Referencer

Kilder

- ACT Church of Sweden. 2013. *Our theology: A life-empowering faith as our driving force*. ACT Church of Sweden.
- APRODEV. 2012. *Development and Religion. A discussion paper*. APRODEV.
- APRODEV, Brot für die Welt; EED; ICCO; DanChurchAid; Christian Aid; Church of Sweden; Norwegian Church Aid. 2008. *Rights-based development from a faith-based perspective. Joint Position Paper*. Rights and Development Group.
- Dearborn, Tim. 2009. *Reflections on Advocacy and Justice*. World Vision.
- Gifford, Paula. 2010. *Theology and International Development*. Christian Aid.
- Ling, Anna og Hannah Swithinbank. 2018. *Understanding Poverty. Restoring Broken Relationships*. Tearfund.
- Middle East Concern. 2014. *Theological Approaches to Human Rights*. Middle East Concern.
- Norwegian Church Aid. 2015. *Understanding human rights, gender equality and the Bible: A gender transformation toolkit for women and men in churches*. Norwegian Church Aid.
- Salvation Army. 2018. *Human Rights & the Salvation Army*. Salvation Army.

Litteratur

- Ampony, Godwin; Martin Büscher; Beate Hofmann; Félicité Ngnintedem; Dennis Solon og Detrich Werner (red.). 2021. *International Handbook of Ecumenical Diakonia: Contextual Theologies and Practices of Diakonia and Christian Social Services*. Oxford: Regnum Books
- Beal, Timothy. 2011. »Reception History and Beyond: Toward the Cultural History of Scriptures«. *Biblical Interpretation*, vol. 19.
- Bevans, Stephen. 2002. *Models of Contextual Theology*. Maryknoll, NY: Orbis Books.
- Buch-Hansen, Gitte; Sigrid la Cour Sonne og Marija Krogh Iversen. 2015. »Et exodus for sexarbejdere og et juleevangelium for de barnløse. Et empirisk-eksegetisk bidrag til feministisk teologi«. *Kritisk Forum for Praktisk Teologi*, vol. 142.
- Bylund, Louise Heldgaard. 2021. *Børnebibler som traditionsformidling. En litterær og teologisk undersøgelse af fem populære danske børnebibler fra 2010'erne*. Ikke publiceret ph.d.-afhandling, Aarhus Universitet.
- Fountain, Philip og Marie Juul Petersen. 2018. »NGOs and Religion. Instrumentalisation and its discontents«. I *Handbook of research on NGOs*, redigeret af Aynsley Kellow og Hannah Murphy-Gregory. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

- Ganzevoort, R.R. og J.H. Roeland. 2014. »Lived Religion: The Praxis of Practical Theology«. *International Journal of Practical Theology*, vol. 18(1).
- Gready, Paul og Jonathan Ensor. 2005. »Introduction«. I *Reinventing Development? Translating Rights-based Approaches from Theory to Practice*, redigeret af Paul Gready og Jonathan Ensor. London: Zed Books.
- Gudme, Anne Katrine de Hemmer; Søren Holst; Jesper Høgenhaven og Frederik Poulsen. 2016. *Fire indgange til gammeltestamentlig teologi*. Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet.
- Hancox, Deborah. 2019. »Towards defining the Christian development organization«. *HTS Theological Studies*, vol. 75(4).
- Hiebert, Dennis. 2022. »The Recurring Christian Debate about Social Justice: A Critical Theoretical Overview«. *Journal of Sociology and Christianity*, vol. 12(1).
- Hogan, Linda. 2015. *Keeping Faith with Human Rights*. Washington DC: Georgetown University Press.
- Holt, Else K. 2021. »At læse Det Gamle Testamente teologisk«. I *Gud og os. Teologiske læsninger af Det Gamle Testamente*, redigeret af Jan Dietrich og Anne Katrine de Hemmer Gudme. København: Bibelselskabets forlag.
- Jacobsen, Anders-Christian. 2021. »Gammeltestamentlig teologi i kristent-dogmatisk lys«. I *Gud og os. Teologiske læsninger af Det Gamle Testamente*, redigeret af Jan Dietrich og Anne Katrine de Hemmer Gudme. København: Bibelselskabets forlag.
- Jones, Ben og Marie Juul Petersen. 2011. »Instrumental, Narrow, Normative? Reviewing recent work on religion and development«. *Third World Quarterly*, vol. 32(7).
- Kroeck, T. 2021. »Theological Perspectives on Development: Comparing Roman Catholic, Ecumenical and Evangelical Positions«. *Acta Theologica*, supp. 31.
- Landy, Francis. 2021. »Teopoetik: Hoseas, Joel, Amos og Mika«. I *Gud og os. Teologiske læsninger af Det Gamle Testamente*, redigeret af Jan Dietrich og Anne Katrine de Hemmer Gudme. København: Bibelselskabets forlag.
- Larsen, Kasper Bro. 2022. »'Giv kejseren hvad kejserens er...'. Jesus som national, liberal, luthersk, apolitisk sekularist i danske debatter om religion og politik siden år 2000«. *Nyt fra Aarhusteologerne*, nr. 24.
- Merry, Sally Engle. 2006. *Human Rights & Gender Violence. Translating international law into local justice*. Chicago: University of Chicago Press.
- Moyn, Samuel. 2015. *Christian Human Rights*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Pillay, J. 2022. »The significance of social justice and diakonia in the Reformed tradition«. *HTS Theological Studies*, vol. 78(4).
- Plant, Stephen og Daniel H. Weiss. 2015. »Theology and Development. Christian and Jewish approaches«. I *The Routledge Handbook of Religions and Global Development*, redigeret af Emma Tomalin. Routledge.

- Prove, Peter; Jochen Motte; Sabine Dressler og Andar Parlindungan. 2022. *Strengthening Christian Perspectives on Human Dignity and Human Rights*. Geneve: World Council of Churches Publications.
- Seow, Choon-Leong. 2017. »Justice. Hebrew Bible/Old Testament«. *Encyclopaedia of the Bible and its Reception*, vol. 14. Berlin: Walter de Gruyter
- Shead, Andrew G. 2016. »Jeremiah. Modern Europe and America«. *Encyclopaedia of the Bible and its Reception*, vol. 13. Berlin: Walter de Gruyter
- Shortall, Sarah og Daniel Steinmetz-Jenkins. 2020. *Christianity and Human Rights Reconsidered*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sonne, Sigrid la Cour. 2021. »Et Exodus for nigerianske sexarbejdere på Vesterbro«. I *Bibelske konfigurationer i kunst og kultur*, redigeret af Gitte Buch-Hansen og Jesper Tang-Nielsen. København: Eksistensen Akademisk.
- Stulman, Louis. 2021. »De historiske taberes Gud«. I *Gud og os. Teologiske læsninger af Det Gamle Testamente*, redigeret af Jan Dietrich og Anne Katrine de Hemmer Gudme. København: Bibelselskabets forlag.
- Tomalin, Emma. 2015. »Introduction«. I *Routledge Handbook of Religions and Global Development*, redigeret af Emma Tomalin. London: Routledge.
- Wilkinson, Olivia; Susanne Trotta; Katherine Marshall; Ezra Chitando; Emma Tomalin; John Blevins; Esther Mombo; Philipp Öhlmann; Ignatius Swart; Selina Palm; Kanykey Jailobaeva; Elizabeth Le Roux; Nora Khalaf-Elledge; Susan Hayward; Erin Wilson og Elena Fiddian-Qasmiyeh. 2022. *The State of the Evidence in Religions and Development*. Washington DC: Joint Learning Initiative on Faith & Local Communities.

Forfatter

Marie Juul Petersen
 Institut for menneskerettigheder
 Wilders Plads 8 H
 1403 København K
 mape@humanrights.dk

Artiklen er blevet godkendt ved en redaktionsuafhængig fagfælle vurdering.